

GRIZELDA KRISTIŅA SVIN 100 GADU JUBILEJU

Baiba Šuvcāne 2010-02-28

Esam sagaidījuši kādu unikālu notikumu - šī gada 19. martā Kanādā 100 gadu jubileju svinēs vecākā dzimtās lībiešu valodas zinātāja pasaulē **Grizelda Kristiņa** (dz. Bertholde). Šī gada zienu Grizelda pavada pie meitas Sarmītes Kampbelvillā, Ontario provincē, bet lielā jubilejā tiks svinēta Latviešu centrā Toronto 20. martā.

Grizelda Kristiņa ir dzimusi 1910. gada 19. martā Vaides Žonakos lībiešu Pētera un Līzes Bertholdu ģimenē. Senā Žonaku mājvieta Vaidē bijusi šūpulis plašajai un lībiešu kultūrvēsturē nozīmīgajai Bertholdu dzimtai. No tās cēlusies slavenā lībiešu teicēja Marija Šaltjāre, lībiešu dzejnieks Alfons Bertholds, lieliskā lībiešu tradīciju un valodas zinātāja Paulīne Kļaviņa, lībiešu valodas zinātājs Viktors Bertholds un vēl citi.

Tieši Bertholdu dzimtas pēcnācēji ir bijuši labākie dzimtās lībiešu valodas runātāji mūsdienās. Paulīne gan vairākus gadus ir jau Aizsaulē, 2009. gadā mūžībā devies arī Viktors Bertholds. Nu dzimtā lībiešu valoda vēl skan Kanādā dzīvojošās Grizeldas Kristiņas mutē. Apbrīnojamākais ir tas, ka Grizelda pilnībā saglabājusi lībiešu valodu un brīvi tajā runā, kaut gan no dzimtenes bēgļu gaitās viņa devās 1944. gadā un kopš tā laika viņai nav bijis iespējams saziņā lietot lībiešu valodu.

Pateicoties Kanādā dzīvojošā lībiešu pēcnācēja un entuziasta Roberta Freimuta rūpēm, Grizelda Kristiņa magnetofona lentē ir ielasījusi lībiešu tekstus no Kersti Boiko 2000. gadā sastādītās lībiešu valodas mācību grāmatas *Līvõ kēļ*. 2008. gadā Līvu savienība ar bijušā Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta un Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu izdeva pielikumu šai mācību grāmatai. Tam pievienotajā diskā var dzirdēt desmit dialogus no *Līvõ kēļ*, ko lībiešu valodā lasa Grizelda Kristiņa. Tā ir lieliska iespēja mācīties un izrunāt vārdus pareizā lībiešu valodā.

Grizelda Kristiņa 2004. gadā „Lībiešu gadagrāmatai” uzrakstīja arī savu dzīves stāstu. Lielā jubileja būtu īstā reize, lai ar to iepazītos arī portāla lasītāji.

Diemžēl nav iespējams klātienē apsveikt gaviļņieci šai neparasti lielajā jubilejā. Kas tas būtu par notikumu visas Latvijas mērogā!

Cienījamā Grizelda!

Lai laba veselība un možs gars arī turpmāk, lai Dieva svētība katrai nodzīvotajai dienai!

PAR SAVU DZĪVI STĀSTA GRIZELDA KRISTIŅA

Žonaku mājas bija lielas ar daudz un dažādām ēkām. Tās apdzīvoja sešas ģimenes. Tagad es un Viktors Bertholds [miris 2009. gadā] esam palikuši vienīgie no toreizējās daudzdzīvotāju Žonaku mājas iemītniekiem. Vēl tagad domās apstaigājot dzimto sētu, kā miglā redzu savu vecotēvu Jāni staigājam pa sētu. Viņš mums, bērniem, bija liels draugs.

Esmu dzimusi 1910. gadā Vaides ciemā Žonaku mājās kā saimnieku brālēna Pētera un Līzes Bertholdu meita ar vārdu Grizelda Marija. Mani vecāki ar bērniem apdzīvoja Žonaku mājas vienu istabu vaļinieku galā.

Žonaku mājas bija sadalītas divās daļās. Viens gals ar ieeju bija saimniekam, otras gals ar ieeju - vaļiniekiem. Saimnieku galā dzīvoja saimnieks ar savu ģimeni un vēl kāda radniece ar meitu. Vaļinieku galā dzīvojām četras ģimenes. Katrai ģimenei bija viena istaba. Virtuve bija kopīga. Pie katras istabas durvīm katrai istabai bija plīts, kur vārīt ēdienu. Vienā pusē starp divām plītīm bija lielā maizes krāsns.

Visi bijām radi, brāļi un brālēni, visi lībieši, un mūsu mājās sarunu valoda bija lībiešu valoda. Dzīvojām ļoti draudzīgi. Visos priekos un bēdās dalījāmies, cits citam palīdzējām. Mēs, bērni, staigājām no vienas istabas otrā, un ziemas vakaros, sagājuši kopā, stāstījām pasakas.

Skolas laiks bija grūts. Mazirbes skola atradās 12 kilometrus no Vaides, vajadzēja iet no mājām prom uz visu nedēļu, arī ēdamo nest līdz. Kad pabeidzu pamatskolu, sāku strādāt zvejniecībā tāpat kā pārējie apkārtnes iedzīvotāji.

Trīsdesmitajā gadā dabūju piedāvājumu braukt uz Somiju mācīties mājsaimniecības skolā, un tā no 1930. līdz 1933. gadam uzturējos Somijā. Pirmo gadu mācījos Lahti Tautas augstskolā, bet pārējā laikā - Orimatilas mājsaimniecības institūtā. To pabeidzu kā mājsaimniecības instruktore.

Pārbraukusi dzimtenē, sava aroda darbu gan nedabūju. Tolaik Latvijā mājsaimniecības instruktoru vietu bija ļoti maz. Man tomēr deva iespēju uzzināt kaut ko vairāk par šo darbu. Vienu mēnesi biju Smiltē pie turienes mājsaimniecības instruktora un iepazinās ar viņas darbību. Pēc tam valdība man deva iespēju noturēt divus mājsaimniecības kursus jūrmalā: vienu Kolkā un otru Sīkragā. Pēc tam vajadzēja pašai meklēt darbu. 1934. gadā es aizbraucu uz Rīgu, dabūju saimnieces darbu studentu virtuvē. Vēlāk ziemas mēnešos pārgāju strādāt uz augstskolas virtuvi, jo tur visas svētdienas bija brīvas.

Savu vīru jau pazinu kopš bērnības, jo arī viņš uzauga Vaides ciemā, Folmanu mājās. Viņa tēvs Pēteris Kristiņš un māte Katrīne Veide bija lībieši, bet viņu mājās nerunāja lībiešu valodu. Ģimenē bija seši bērni. Mans vīrs Voldemārs ģimenē bija jaunākais. Ar vīru tuvāk iepazinās, kad atgriezās mājās no Somijas. 1934. gadā aizbraucu uz Rīgu, bet viņš uzkāpa uz kāda tālbraucēju kuģa un bija projām vairāk nekā divus gadus. Pēc tam mans vīrs Rīgā iestājās sanitāru kursus, tos pabeidza un strādāja slimnīcā. Kad dabūju mazu dzīvokli Sarkandaugavā, mēs nolēmām apprecēties. 1938. gada pirmajos Ziemassvētkos mācītājs mūs Doma baznīcā salaulāja. Abi bijām priecīgi un jutāmies ļoti apmierināti. Kad vācieši repatriējās no Latvijas uz Vāciju, mums laimējās dabūt lielāku dzīvokli ar trim istabām.

Mūsu pirmā meitiņa Vēsma piedzima 1943. gada aprīlī, bet viņai nebija lemts dzīvot, pēc četrām dienām slimnīcā meitiņa nomira. Otrā meitiņa Sarmīte piedzima 1944. gada jūlijā. Kad Sarmīte bija sešas nedēļas veca, mēs abas Rīgu atstājām un braucām uz Vaides ciemu pie maniēm vecākiem. Krievi bija jau iebrukuši Latvijā un dzelzceļa līnija Rīga-Ventspils bija pārrauta. Paldies Dievam, mums no Rīgas laimējās izkļūt ar motorlaivu *Neptūns*. Mans vīrs vēl palika Rīgā un sekoja mums pēc trim nedēļām, braukdams ar divriteni pa jūrmalas smilšainajiem ceļiem līdz ar Vidzemes bēgļiem. Kad bijām atkal visi kopā, sākām domāt par braukšanu pāri jūrai uz Gotlandi.

Mani vecāki negribēja braukt līdzī uz Zviedriju. Mūsu ģimene jau Pirmajā pasaules kara laikā četrus gadus bija pavadījusi Krievijā. Atgriezāmies Latvijā 1919. gada pavasarī, kad vācieši vēl bija Kurzemē. Vaides ciema jūrmalu zaldāti stingri neapsargāja. Tā mēs, deviņas dvēseles, Dievu pielūguši, svētdienā, 22. oktobra pēcpusdienā, iekāpām laivā. Mūsu meitiņa Sarmīte bija nepilnus četrus mēnešus veca.

Bijām domājuši, ka, rītam uzaustot, būsim Gotlandē. Bet, krēslai iestājoties, mūs aplenca vācu ātrlaivas, kas pārcēla desantu no Sāmsalas uz Ventspili. Vācieši jautāja, uz kuriem mēs braucam. Vīri atbildēja, ka dodamies uz Ventspili, lai tālāk brauktu uz Vāciju. Vācieši lika mainīt laivas kursu, mums esot jābrauc vairāk gar malu. Naktī pieņēmās vējš un apstājās laivas motors. Gaismai austot, redzējām, ka esam Gotlandei pabraukuši garām. Visu pirmdienu un nākošo nakti peldējām pa bangojošo jūru kā skaidiņa, nezinādami, kur atrodamies.

Otrdienas rītā vējš kļuva lēnāks un, gaismai austot, tālumā varējām saskatīt zemes svītru. Redzējām, ka krasts ir klinšains un viļņi spēcīgi šķeļas pret klintīm. Izmetām enkuru un gaidījām, vai garām nebrauks kāds kuģis. Visi bijām novārguši un slapji. Pēc kāda laika no krastmalas izbrauca ātrlaiva un devās mūsu virzienā. Piebraukusi, piesēja mūsu laivu pie savējās un pieveda mūs pie malas. Tūlīt mūs pārsēdināja savā laivā, atnesa karstu kafiju un sviestmaizes. Kad bijām paēduši, aizveda mūs uz karavīru mītni. Tur bija citi bēgļi priekšā, apmēram simt cilvēku. Viņi iepriekšējās dienas rītā ar lielu motorlaivu bija ieradušies Gotlandē. Motorlaiva piederēja Zariņam, kas dzīvoja Saunagā.

Nometnē mūs apgādāja ar lietotām drēbēm. Ilgi šai nometnē nebijām, mūs pārvietoja uz karantīnas nometni Kungserā. Tur mūs sadalīja - vīriešus izvietoja kādas baznīcas pagraba telpās, bet mūs, sievietes ar bērniem, - kādas skolas vingrošanas zālē. Tur bija sarindotas divstāvu gultiņas. Neparastākais bija tas, ka palagi bija no papīra, tikko pakustējāmies, papīri čabēja vien. Pa dienu varējām iet sētā staigāt, bet sētu bez atļaujas nedrīkstējām atstāt. Vīrieši pa dienu varēja nākt ciemos. Uzturs bija labs un pietiekošs. Tepat nometnē nosvinējām 18. novembri un Ziemassvētkos dedzinājām svecītes.

Janvāra vidū ģimenes ar maziem bērniem pārcēla uz citu nometni. Tur mūs izvietoja pa mājām pie ģimenēm, jo Lindesberga bija kūrortpilsētiņa, kur vasarā sabrauca vasarnieki pavadīt atvaļinājumu. Jutāmies gandrīz kā mājās. Gultas atkal bija klātas ar parastiem palagiem. Varējām staigāt, kad un kur gribējām. Ēdienu mums gatavoja vienā vietā, un tur mēs ēdienreizēs sapulcējāmies visi kopā.

Darbu Zviedrijā varēja dabūt katrā laikā, ja gribēja strādāt fabrikā. Grūti bija ar dzīvokļiem, jo mazajās pilsētiņās tādu dzīvokļu māju nemaz nebija. Katrai ģimenei

bija sava mājiņa, un svešus neviens negribēja pieņemt. Mans vīrs negaidīja, kad nometni slēgs, bet aizgāja strādāt. Mēs ar Sarmīti nodzīvojām nometnē, kamēr to slēdza.

Bija pienācis 1945. gada 8. maijs. Vācija kapitulēja. Zviedri priecājās un teica, ka nu varam braukt mājās. Bet mums bija ļoti skumji. Zinājām, ka mūsu zeme ir okupēta un atpakaļceļa uz Dzimteni mums nav. Vīrs aizbrauca uz Boros pilsētiņu meklēt darbu un dzīvokli. Viņš dabūja darbu fabrikā. Mums laimējās kopā ar otru ģimeni atrast četru istabu dzīvokli netālu no pilsētas Sandaredā. Uz darbu varēja aizbraukt vai nu ar vilcienu, vai jaukā laikā ar divriteni. Tur nodzīvojām divus gadus. Darbā iet nevarēju, jo Sarmīte bija maza un nebija neviena, pie kā meitiņu atstāt.

Pēc diviem gadiem fabrikanti, kas nodarbināja bēgļus, uzcēla četras bloku mājas, kas stiepās uz visām debespusēm un vidū bija liels laukums, kur bērniem spēlēties. Apkārtējie zviedri šo vietu nosauca par *Balticum*, jo jaunajās mājās dzīvoja tikai latvieši un igauņi. Katrai ģimenei bija viena liela istaba ar mazu balkonu, palielu virtuvi. Vannas istabas nebija, bija tikai tualetes telpa ar izlietni. Vienā mājā bija ierīkota pirts. Kādā citā mājā bija ierīkota veļas mazgātava un žāvētava, kā arī elektriskais veļas rullis. Kad dabūjām dzīvokli pilsētā un bērnu varējām pa dienu nodot bērnudārzā, arī es sāku strādāt šūšanas fabrikā.

Kad zviedri izdeva krieviem mūsu leģionārus, tas mums visiem bija liels un nepatīkams pārsteigums. Nu nevarējām zināt, vai pēc kāda laika krievi nepieprasa arī pārējos bēgļus. Dzīvojām lielā nedrošībā. 1949. gadā Kanādā sāka ielaist Baltijas emigrantus. Diezgan daudz bija tādu, kas vēlējās no Zviedrijas pārcelties uz Kanādu. Arī mēs pieteicāmies. Izturējām ārsta pārbaudi un dabūjām braukšanas atļauju. Mēs atstājām Zviedriju 1951. gada jūnija beigās ar kuģi *Anna Salen* un Halifaksā, Kanādā, iebraucām 3. jūlijā.

Toronto mūs sagaidīja divas ģimenes, kas uz Kanādu bija atbraukušas jau iepriekšējā gadā. Viņi aizveda mūs pie sevis. Sarmītei Toronto dzelzceļa stacijā bija lielle brīnumi, jo viņa pirmo reizi mūžā ieraudzīja melnu cilvēku. Vēlāk jau pie tā pieradām.

Dzīve jaunajā pasaulē sākās ar dzīvokļa meklēšanu. Vietējie savās mājās mūs, iebraucējus, nelabprāt gribēja pieņemt. Beidzot dabūjām divas istabiņas bēniņos pie ukraiņiem. Rudenī kāds no iepriekšējiem iebraucējiem iepirka mājiņu un izrentēja mums divas istabas, vienā ierīkojām virtuvi. Tur dzīvojām, līdz iekrājām naudu mājas iemaksai, pārējo varēja aizņemties no bankas. Katrs jau centās nopirkt kādu mazu mājiņu, kur dzīvot. Pieklājīgu dzīvokli nevarēja atrast. Te visu varēja dabūt nopirkt uz nomaksu, ja tik biji gatavs maksāt procentus. Tādēļ gandrīz visi latvieši savās darbavietās centās strādāt virsstundas jeb vakaros dažas stundas strādāja kādā citā vietā, lai varētu vairāk nopelnīt un ātrāk tiktu vajā no parādiem.

Sākums bija ļoti grūts visiem. Svešā pasaulē bez valodas zināšanas... Mans vīrs dabūja darbu fabrikā, bet es sāku strādāt par mājas apkopēju. Tās bija septiņas darba stundas no deviņiem rītā līdz četriem pēcpusdienā. Darba laiks man bija izdevīgs. Sarmītei skola sākās deviņos no rīta, un mēs varējām iziet no mājas reizē. Kad viņa ap četriem pārnāca mājās, arī es drīz atgriezos no darba. Mūsu nopirktā māja atradās tuvu pilsētas centram. Arī veikali bija turpat blakus. Pavisam tuvu mums bija latviešu beķereja, kur varējām dabūt rupjo maizi, jo kanādiešiem tādas

nav. Kāds igauņu beķeris cepa ļoti garšīgu saldskābmaizi. Vēlāk iegādājāties lietotu automašīnu, lai pa nedēļas nogalēm varētu izbraukt uz laukiem.

Sākumā Toronto bija nodibinājušās divas luterāņu draudzes. Katra iegādājās sev lauku īpašumu. Draudzes savos īpašumos vasarā iekārtoja bērnu nometnes, kur bērni varēja pavadīt skolas brīvlaiku. Uz turieni tad nedēļas nogalēs brauca vecāki. Tajos laikos pašiem savas vasaras mājiņas laukos nebija. Mūsu Jāņa draudzei Toronto īpašums bija krietni lielāks par 200 akriem. Tas atradās upes krastā, un te bija divas dzīvojamās mājas un liels šķūnis. Bērniem upes malā bija saceltas karavīru teltis, tur viņi varēja pārgulēt naktis. Te svinēja arī Jāņus, dedzināja jāņugunis. Naktī varēja pārgulēt šķūnī svaigā sienā. Tika rīkoti arī citi sarīkojumi un svētki, visi bijām priecīgi un apmierināti. Saimniecībai tika dots vārds "Saulaine", un tā atradās apmēram stundas braucienā no Toronto.

Pilsētā dzīvojam un strādājam līdz 65 gadu vecumam, kad Kanādas valdība sāk maksāt vecuma pensiju. Īsi pirms sasniedzām pensijas gadus, „Saulaine” savu mežu sadalīja apbūves gabalos. Draudzes locekļi varēja tos dabūt un celt sev vasaras mājiņas. Arī mēs vienu tādu gabalu pieprasījām. Sākām zāgēt kokus, līdzināt bedres, lai dabūtu gludu vietu, kur uzcelt māju. Vīrs aizgāja pensijā divus gadus agrāk par mani un būvēja Saulainē māju, kur varētu dzīvot arī pa ziemu. Kad es aizgāju pensijā, māja jau bija tikpat kā gatava.

Pilsētas māju pārdevām un pārcēlāmies uz Saulaini. Mēs varējām savu māju apsildīt, arī visas citas ērtības bija tādas pašas kā pilsētā. Pavisam Saulainē ir uzceltas vairāk nekā trīsdesmit mājas, bet ziemā dzīvojam tikai sešas ģimenes, pārējie ir vasarnieki.

Izveidojam dārziņu, iestādījam dažas ābelītes un ceriņus, vasarā audzējam dažādus dārzeņus. Tūlīt aiz mūsu sētas sākās mežs, un tāpēc pa naktīm mūsu dārziņu apciemoja meža iedzīvotāji, pa reizei kāda stirniņa atnāca palūkot, vai nav kāds ābols, ko nogaršot. Vīrs sakņu dobēm apvilka drošu sētu. Tagad gan vairs dārzeņus neaudzēju. Pārtiku braucām pirkt uz tuvāko pilsētiņu Beriju. Tur ir visādi veikali un var dabūt visu, kas nepieciešams. Tā mēs abi šeit dzīvojam, es audzēju puķītes, vīrs vasarā plāva zālīti un ziemā raka sniegu, par kura trūkumu nevarējām žēloties. 1990. gadā vīrs nomira. Man sākās grūti laiki, jo biju palikusi viena. Nu vajadzēja visus mājas darbus darīt vienai pašai, jo tuvumā neviena palīga nav.

Pirms kādiem gadiem desmit Toronto reizi gadā rīkoja ventiņu vakaru. Tad sanāca kopā visi bijušie ventspilnieki, kā arī citi apkārtējie. Pāris reižu arī es tur piedalījos un lasīju dzejas lībiešu valodā. Bet tagad šādi pasākumi sen vairs nenotiek. Pirms pāris gadiem ierunāju skaņu lentē lībiski dažus dzejoļus un pasakas un sarunas no lībiešu mācību grāmatas. Dažas lentes iedevu Robertam Freimutam, jo viņš gribēja mācīties lībiešu valodu (viņa vecaistēvs bija lībietis Dmitrijs Zvirgzdiņš, dzīvoja Saunaga Pauļu mājās). Arī mācītājs Arveds Celms lūdza mani ierunāt lentē kaut ko lībiešu valodā. Domāju, ka lentes viņš aizveda uz Ventspili. R. Freimuts nesen man iedeva lentu ar lībiešu folkloras ierakstiem "Kāzas jūrā", ko tikko bija saņēmis no Latvijas. Esmu iegādājusies grāmatas "Lībiešu ciems, kura vairs nav" un "Lībiešu folkloru", esmu tās izlasījusi.

Sarmītes vīrs bija latvietis Vilnis Bija. Viņš strādāja bankā par grāmatvedi, vēlāk par vadītāju. Abi runāja, lasīja un rakstīja latviešu valodā. Viņiem piedzima dēli Alberts un Vilnis. Mājās runāja latviešu valodā, un bērni to iemācījās. Kad bērniem vajadzēja sākt iet skolā, latviešu valoda pamazām palika novārtā. Vēlāk jau pavisam pārgāja

uz angļu valodu. Tagad, kad ar saviem mazdēliem runāju latviski, viņi man atbild angliski. Mazdēls Alberts ir jau precējies, un viņa meitiņai Nikolai ir trīs gadiņi. Viņas māte ir kanādiete.

Meita no manis dzīvo 150 km attālumā un ceļā pie manis viņai pāriet apmēram divas stundas. Arī mazdēli dzīvo tikpat tālu kā meita, bet viņiem ir sava dzīve. Vienu dienu mēnesī Sarmīte cenšas atbraukt pie manis un aizvest uz veikalu iepirkties. Ar to man pietiek. Sarmītei ir maz laika, lai man palīdzētu.

Nu jau pagājuši vairāk nekā desmit gadi, kopš vīrs ir miris. Joprojām dzīvoju viena pati. Kopju savu dārzu un ziemā roku sniegu. Šad un tad kaimiņi paņem mani līdz uz Toronto uz kādu sarīkojumu vai uz baznīcu, dažreiz palieku pilsētā vairākas dienas pie kādas draudzenes. Tā man ar saviem darbiem un dārzu jātiek galā pašai. Līdz šim jau visu esmu varējusi paveikt. Bet kā būs uz priekšu? Spēka ar katru gadu paliek mazāk. Bet kā jau būs, tā būs jāiztiek.

Grizelda Kristiņa,

Kanādā 2004. gada aprīlī.

<http://www.livones.lv/libiesi/norises/?raksts=432>